

НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ УПОТРЕБАТА НА КЛИШЕТАТА В БЪЛГАРСКАТА И В РУМЪНСКАТА ПУБЛИЧНА РЕЧ

Доц. д-р Владислав Миланов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията разглежда употребите на клиширани изрази в политическата реч в България и в Румъния. Анализирани са основни теоретични схващания за същността на клишето като семантика и като структура. Представени са възгледите на езиковедите за различията и приликите между щампа, клише и шаблон. На базата на ексцерпиран материал от публичната реч в двете балкански държави са направени изводи, свързани с употребата на клишето в политическата реч, която е по-специфична от употребата му в други сфери от общуването. В публичната политическа реч клишето развива някои допълнителни специфики, подчинени на прагматиката на политическата комуникация. Като особена проблематичност се отчита разминаването между политическата реч, изразена чрез клишета, и действителността, която назовава и създава. Застъпена е идеята, че това е една от причините клишето да се превърне в удобна речева стратегия в политическата реч, защото така се създават правилни граматични конструкции, които обаче често са лишени от съдържателна сила или пък предават съдържанието на изказването неубедително и без стилистична оцветеност. Допуска се и хипотезата, че всички тези особености на клишето го превръщат в удобна стратегия при общуването и в част от политическия жаргон в двете страни.

Ключови думи: публична реч; комуникация и манипулация; десемантизация; клише

Балканските страни, които се опитват да утвърдят демократичен модел на управление след социалистическия режим, търсят идентификацията на новите политически идеи и през силата на езика. Това е основание в настоящата статия да бъдат разгледани някои сходни в структурно и в семантично отношение употреби на клиширани изрази, както и на думи, при които от свръхупотреба в публичната реч се появява процес на *избледняване на значението*, при което думата не носи онази силна смислова натовареност, с която изначално е създадена, за да назовава и да въздейства. За българската публична реч такива думи, които често се употребяват от публичните лица, но все повече губят от силата

на своята номинативна функция, са думи като **визия, приоритети, хармонизиране, ресурси** и много други. В различни съвременни електронни корпуси на българския език може да бъде проследена честотата на употребата им, както и десемантизацията, която се наблюдава в изреченските конструкции. Публичните лица и в двете балкански страни очевидно не си дават сметка, че когато говорят за приоритетите в образованието, а в същото време образователната система изоставя все повече, езиковите носители не могат да разпознават зад употребата на тази дума истинска реалност, а си дават сметка, че тази действителност е подменена в името на политическа цел през употребата на клишето. По същия начин, когато в един пострадал от природни бедствия и аварии район гражданите слушат, че правителството ще направи **всичко възможно и ще ангажира всички ресурси на държавата**, а в същото време хората реално бедстват и до тях не достига помощ, се осъзнава отново огромната пропаст, която стои между думите и действителността. За политически ангажираните лица обаче тези клиширани употреби са много удобни, защото през тях се поема псевдоотговорност и се демонстрира псевдоангажираност, а в същото време ги освобождава от прякото им задължение да отстояват и да изпълняват стриктно това, което са казали. Поредицата от примери може да бъде продължена, защото постсоциалистическите лидери в стремежа си да демонстрират загриженост към проблемите на хората, се научиха да използват десетки клиширани конструкции и да избягват отговорността си пред езика, която всъщност е най-вече отговорност към гражданите. Когато зад думите не стоят реалности, лесно се изчерпва семантичният им потенциал и те участват в граматически коректни изреченски конструкции, но номинативната им сила е ограничена, тоест превръща се в клиширана реч. За да бъде подкрепено горното съждение с още един пример, ще използваме една много често срещана фраза, която ясно го илюстрира. И в България, и в Румъния политиците често казват, че **здравеопазването е основен приоритет** (в предизборни кампании, в управленски платформи, в национални стратегии и прочее ситуации, които са много благодатни да се разгърнат структурните и семантичните специфики на клишето). Гражданите и на двете държави обаче са особено чувствителни по темите, свързани със здравеопазването и образованието, тъй като това са области, които имат фундаментално значение за опазването и развитието на едно общество. Освен това и в двете държави са направени множество опити за реформа в образователната сфера и в сферата на здравеопазването, но резултатите по-скоро водят до разочарование и до поредица от негативни обобщения, отколкото до силно обещаващите промени, които да доведат до успехи и в двете сфери и тези успехи да се отразят благоприятно върху обществото.

Три основни причини могат да мотивират появата на този текст.

1. По време на така наречения социалистически режим много силно влияние оказва комунистическото клише. Във френската социалин-

гвистика понятието сполучливо е определено като дървен език. Представителите на комунистическите партии използват фрази и изречения, в които опорни думи често са идеологизирани лексеми, натоварени с основната функция да поддържат духа на комунистическата идея и да внушават величието на партийната система.

2. След така наречената „перестройка“, която разтърсва страните от бившия социалистически блок, се прави сериозен опит от новите лидери и през лексиката и езика да се разграничат от предходния строй и да потърсят идентификацията на новите политически идеи през идентификацията чрез новата лексика, резултат от сериозните обществено-икономически промени в обществото.

3. Третата причина е свързана с работата на преводачите и на преподавателите по чужд език, които нерядко изпитват затруднение да преведат клишираните употреби, така че да не се изгубва „силата“ и „оригиналността“ на конструкцията. Политиците често се крият зад сигурността на клишето поради неговата „естествена“ природа едновременно да назовава, но в същото време да прави това без особена обвързаност между казаното и това, което ще се превърне в резултат от него. В чуждоезиковото обучение често не се разбират тези конструкции, защото са „изпразнени“ от съдържание, а обучаваните, и особено преводачите търсят първо опорите на смисъла и тогава изграждат и подреждат значенията на конструкциите.

В българската и в румънската лингвистична литература съществуват множество теоретични изследвания, посветени на клишетата в публичната и в непубличната реч. Интересно е да се отбележи, че темата е дала повод на езиковедите от двете държави да разработват и езикови бележки, свързани с неуместните употреби на думите и с десемантизацията им в редица конструкции.

Според дефиницията в „Български тълковен речник“ на Василка Радева под клише се разбира *изхабен стереотипен израз*, или казано с други думи – езиков шаблон. Тези две понятия често се използват в терминологичния апарат на езикознанието като синоними, въпреки че съществуват концептуални различия у езиковедите в интерпретацията им. Според Кр. Чакърова и П. Костова (Chakarova, Kostova 1999) „клишето може да се квалифицира като шаблон, ако се използва в нехарактерен контекст“. Авторките на едни от най-сполучливите изследвания по стилистика и практическа стилистика приемат, че отъждествяването на клишето с шаблона е неправилно, тъй като, от една страна, не е научнообосновано да се използват два термина за едно и също явление, а от друга страна – става дума за два различни стилистични феномена. Двете изследователки подкрепят мнението на руската лингвистка М. Сенкевич, според която шаблонът е „изхабена от употреба езикова структура, която предизвиква негативен стилистичен ефект, а клишето е стандартен

езиков израз, характерен за определена сфера на общуване“ (Senkevich 1976). Сенкевич говори за клишетото като за стандартен израз и за да представи още по-убедително наблюденията си, го сравнява с понятието „щампа“. Според нея, за да не стане стандартът (клишетото) щампа (...), той трябва да бъде употребен в точно съответствие с обозначения от него предмет (т.е. необходима е точна, а не „приблизителна“ словоупотреба) и в обкръжение, нечуждо на неговата функционалностилова природа. В разширение на тази дефиниция Кр. Чакърова и П. Костова доказват, че най-лесният пример за подобна трансформация е употребата на административни клишета в публицистичната или научната функционална сфера. *В естествената си среда, уточняват авторките, (административната документация) те изпълняват предназначението си да облекчават деловата комуникация, но в нетипичната си среда (напр. публицистичен текст) „дразнят“ възприемателя, тъй като правят речта „книжна“ и неизразителна.*

Подобна хипотеза застъпва и Борислав Георгиев, според когото в някои сфери на употреба клишетата дори улесняват процеса на общуване. В допълнение към наблюденията му, трябва да се отбележи, че в политическата реч клишетата отнемат от ефекта на звучене и правят стила тромав, а речта не въздейства толкова силно, защото през „изхабени“ употреби е невъзможно да се постигнат образност и въздействие.

Терминологичните постановки на проблема представят разграничението между двата термина и в речника на Д. Розентал и М. Теленкова, в който е отбелязано, че „за разлика от щампата, представляваща изтърган израз с избледняло лексикално значение и заличена експресивност, клишетото образува конструктивна единица, съхраняваща своята семантика, в много от случаите и изразителността си...“ (Rozental, Telenkova 1976). С оглед на наблюденията върху примерите от българския и румънския политически дискурс тази хипотеза може да бъде преосмислена и дори преформулирана, тъй като и клишетото, и щампата, са често използвани изрази, които придобиват характеристиките на шаблона по отношение на оригиналността и експресивността. В подкрепа на обобщението могат да бъдат приведени и научните изводи, до които стигат Кр. Чакърова и П. Костова, че шаблонът може да се прояви на различни езикови равнища – думи и словосъчетания, граматични категории или синтактични структури, и във всички случаи представлява изхабено от честа употреба езикова образувание, загубило първоначалната си експресивност или информативност и способността си да въздейства положително върху съзнанието на възприемащия. Подобно научно твърдение защитава преди двете авторки и проф. Ст. Брезински, според когото *честата употреба на тези словосъчетания престава да предизвиква вече асоциации и да създава образи...* (Brezinski 1966).

В своята магистърска теза, посветена на употребите на клишетото, Севда Турмакова от МП „Лингвистика“ обобщава на базата на десетки ексцерпира-

ни примери от българската политическа реч, че схващането за понятия като **шаблон**, **клише** и **щампа** първоначално е обвързано със значението на средства (напр. плочки и пластини от различен материал, тоест пренесени са по сходство от други сфери извън общуването), които служат за създаване на голям брой еднакви образи/форми (Turmakova 2013). В преносното си значение, отбелязва авторката, те също имат близък смисъл и посочва, че в „Български тълковен речник“ техните определения са следните: **щампа** – 1. *Метална форма за серийно производство на предмети*, 2. *Отпечатък от художествена графика*, 3. *неодобр. Шаблонен израз*; **шаблон** – 1. *Образец, калъп за изработване на еднакви изделия*, 2. *Плоскост с изрязани букви или фигури за нанасяне на шарки и надписи*, 3. *Модел, който води до еднообразие и липса на творчество*, 4. *Словесен израз, лишен от оригиналност и свежест*; **клише** – 1. *Издълбан в обратен вид образ върху плоча*, 2. *Отпечатан с такава плоча образ*, 3. *Изхабен стереотипен израз*. Ако се имат предвид само данните на речника, то това са понятия, чието буквално значение е приблизително еднакво, базирано на общия принцип за възпроизвеждането по определен стандарт или стереотип. Значението на думата „стереотип“, от която произлиза прилагателното „стереотипен“, е: 1. *ост. Отливка от печатарски набор, използвана при многократно препечатване*, 2. *Устойчива система от условни рефлексии, които определят еднакво поведение при сходни обстоятелства*. Речниковата статия убедително доказва, че в корена на значението си **стереотип** също е средство за възпроизвеждане на голям брой образи по определен калъп, като второто значение отвежда към повторителността на едни и същи действия при определени условия, което ще рече, че има преплитане на значенията между трите понятия, тъй като характерно за употребата на шаблона, както и на неговия синоним – щампата, и едно от определящите ги качества е, че те се **използват при определени (типични) условия**.

В OnlineRechnik.com, продължава своите наблюдения авторката, се срещат следните значения на трите понятия: **щампа** – 1. *спец. В типографията – рисунка, снимка, издълбана в обратен вид върху плочка*, 2. *Отпечатан чрез тази плочка образ*, 3. *Маниер, езиков израз и др., който се използва наготово*; **шаблон**, **клише**; **шаблон** – 1. *Образец (форма, калъп и др.), по който се изработват множество еднакви изделия*, *Шаблон за буква*, 2. *прен., само ед. ч. Общизвестен, изтъркан модел за творческа дейност, който води до еднообразие; липса на оригиналност. Мисли по шаблон*, 3. *прен. Шаблонен израз. Речевите шаблони*; **клише** – 1. *спец. В типографията – рисунка, снимка, издълбана в обратен вид върху плочка*, 2. *Отпечатан чрез тази плочка образ*, 3. *Стереотипен израз в речта*. Дефинициите показват, че щампата се схваща като синоним на останалите две понятия, при които се подчертават еднообразието и липсата на оригиналност, а това води до обобщението, че разликата между щампа, шаблон и клише е съвсем прозрачна, а сближаващото между

тези понятия се дължи на това, че са широко употребими и утвърдени изрази, които хората са свикнали да чуват/използват при еднакви обстоятелства и поради това те са бързо изникващи в съзнанието, като по този начин успешно заемат своите употреби в речта. Свръхупотребата на думи от състава на клишираните конструкции обаче често води до „сивота“ в изказването; делничност в конструкции, които изискват повече образност; и не на последно място с оглед на употребата в политическата реч – водят до разминаване между думите и действителността, която стои зад тях. Ето защо проф. Брезински използва като техни синоними определения като **сух, стереотипен, еднообразен, банален**, които точно изясняват тяхната природа. С оглед на политическата реч в България и в Румъния може да се приеме схващането на Ст. Брезински, че това са равнозначни понятия: *изтъркват се, посивяват, излиняват иначе хубави, изразителни думи, престават да действат на съзнанието на слушателя и на читателя – превръщат се в езикови щампи, в калъпи, в шаблонни изрази; Книжният, безличният език води към шаблона, към фразата клише*, но то задължително трябва да бъде допълнено и разширено с уточнението, че става думи за прагматика, подчинена на политическите стратегии и манипулации, обвързана с „умението“ на политиците след толкова дълги процеси на комуникация да изчерпват своята оригиналност в изказа и да търсят лесно, но ефикасно средство в общуването, каквото е клишето.

С оглед на анализа на примерите в настоящата статия може да се каже, че клишето в политическата реч е най-често стандартизиран израз с опорна дума, която поради свръхупотреба е заличила основните си семантични характеристики. Клишето е лишено от стилистични признаци, свързани с образността и въздействието на изразните средства и е натоварено прагматично: да обобщава разсъжденията по важни за обществото въпроси, като използва изречения с по-ниска информативна стойност и с явно представена нагласа за избягване на конкретна отговорност чрез употребата на типизирани и често повтарящи се конструкции.

Примерите от румънската реч са извадени от различни източници. В определена степен те показват, че в първите години от новия век в румънската политическа общност се използват по-неутрални клишета, тоест конструкции, които не са преекспонирани в политическия дискурс. Прави впечатление обаче, че в речта се срещат високопарни думи и изрази, които препращат към стила на социалистическото говорене:

Смятам, че в настоящия момент *мой дълг е да му дам тази безусловна подкрепа безвъзмездно*, не става въпрос за назначаване, номиниране или нещо друго, за да имам гаранцията, че чрез неговото избиране слагаме край на този вреден, изключително вреден за Румъния период, какъвто беше режимът на Басеску, каза Таричану по Антена ([<http://www.cotidianul.ro/>, 5.11.2014], Таричану: *Мой дълг е да дам безусловна подкрепа на Виктор Понта*) / „Понта:

„Румъния не е в опасност. Ние ще окажем безусловна подкрепа на Украйна и Молдова!“ [http://webcache.googleusercontent.com/, 5.05.2014] objectifs majeurs: „По този начин *изпълнителната власт ще трябва да преследва три основни цели*: сближаване с Европейския съюз, създаване на работни места и борба с корупцията. [http://www.basarabia.md/, 12.06.2013], Новото правителство има *3 основни цели за следващите 100 дни*; Основни цели в дейността на CNEAIR през февруари. [http://edu.ro, 19.02.2003]; Правителството *дава на кметовете чудесна възможност за вземане на рушвети*. [http://adevarul.ro/, 12.08.2014], „В неделя вечерта министър-председателят Виктор Понта заяви, че ситуацията в региона *предлага и най-голямата възможност* за Румъния, а именно да доближи Молдова до ЕС и НАТО, като отбеляза, че не вижда друго решение за обединение, освен ако молдовските граждани не решат това чрез референдум“. [http://www.gandul.info/, 23.03.2014], Правителственият ръководител смята, че ситуацията в региона *предлага най-голямата възможност* за Румъния по отношение на Молдова / „Не „грешки във възприятието“, а грешки в управлението“. [http://www.cdep.ro/, 29.11.2011], Парламентарни дебати: Заседание на Камарата на депутатите от 29 ноември 2011 г.) / „Non pas „erreurs de perception“, mais erreurs de gouvernement“; „Прекомерното данъчно облагане на Понта не коригира грешките в управлението“. [http://www.zf.ro, 28.10.2013], Прекомерното данъчно облагане на Понта не коригира грешките в управлението) objectifs communs: „Понта: Аз и Антонеску се допълваме, имаме общи цели, дори и да не говорим на един и същи език“. [http://webcache.googleusercontent.com/, 9.02.2012], „От своя страна, британският външен министър Уилям Хейг заяви, че Великобритания и Русия *споделят общи интереси и цели* в Сирия, като *искат да сложат край на страданията на хората и на нестабилността в страната*. [http://romanian.ruvr.ru/, 13.03.2013], Москва и Лондон имат общи цели в Сирия domaines prioritaires: „Като конституционни правомощия – външна политика, национална сигурност, но бих казал, *че и визията за страната, чийто президент сте, визията за Румъния. Например има някои области, които трябва да бъдат приоритетни*“. [http://www.agerpres.ro/politica/, 16.10.2014], ИНТЕРВЮ Моника Маковей: Дойде времето на независимите; искам да бъда президент на румънците, а не на партиите: Говорим общо за *12 приоритетни области*, които тръгват от предпоставката за *политическа стабилност и засилване на сътрудничеството* между Парламента и правителството“. [http://bacaulactiv.ro/, 12.11.2014], Политическо изявление на депутата Мирон Смарандаке: „Обикалям страната, слушам хората и програмата на кандидатите *трябва да бъде тяхната програма. Именно там трябва да донесем решения, а не празни думи и обещания*. [http://psnews.ro, 3.09.2014], ЕКСКЛУЗИВНО Първото интервю на Моника Маковей след оставката ѝ от PDL (Либерално-демократичната партия): „Само чрез инвестиции можем *да постигнем просперитет*,

а не като *предлагаме предизборни пакети и празни обещания*, обобщил Елена Удря“. [http://webcache.googleusercontent.com, 6.09.2011], Елена Удря: „USL (Съюз „Спасете Румъния“) иска държава на предизборните подаяния“.

Макар и малко на брой, примерите показват, че в румънската публична реч се срещат редица сходни клиширани конструкции с българската политическа реч. Наблюденията ни ще продължат с избрани примери от Корпуса по парламентарна реч, от който са извадени някои от по-честите употреби на клиширани конструкции.

Още от началото трябва да се отбележи, че в българската политическа реч в годините на така наречения преход се оформят няколко лексеми, около които се структурират изреченските клиширани конструкции: **визия, приоритети, ресурси, стартиране и финализиране, хармонизиране, мониторинг, отговорност, опора/опорки, задкулисие, сглобка и други**. Някои от тези лексеми са стилистично маркирани и в определен контекст привнасят конотация на съобщаваната информация. **В последно време се употребява много често лексемата сглобка**. Тя се появи, за да обозначи връзката между няколко политически субекта, които оформиха управленска коалиция. Тъй като напрежението в политическата ситуация в България е особено динамично и винаги напрегнато, това се отразява и на избора на изразните средства, с които общуват българските политици, както и на търсеното въздействие върху аудиторията. Често това въздействие е свързано с иронията, със сарказма и с други похвати, които изразяват недоверието между партньорите в управляващата коалиция. Така в корпуса от парламентарна лексика се появиха и езикови примери, които противопоставят състоянията и настроенията на политическите субекти: **некоалиция, несглобката, разглобяване на сглобката** и други.

Тези примери обаче винаги препращат към лексемата **отговорност**. Ето защо в това изследване тя може да бъде възприета като една от най-често срещаните думи в състава на изреченските структури клишета. Съчетанията, които най-често използват политиците в България, са **национално отговорно поведение, отговорно правителство, споделена отговорност** и др. Редом с нея се среща и лексемата безотговорност, най-често стилистично маркирана, за да изрази различен тип нередности, към които е проявено небрежно отношение: ***Грижата за нацията е споделена отговорност¹***; *Промените в Конституцията са тест за национално отговорно поведение. Моят апел към политическите партии в парламента е да извървят тези последни крачки в оставащите часове, за да можем наистина да се поздравим всички заедно с един голям успех за България, с широко политическо съгласие чрез честни и национално отговорни дебати в парламента да променим за добро Конституцията и да покажем, че нашата демокрация диша, тя е динамична, тя може да адресира и да решава проблем. Надявам се, че разумът и национално отговорният подход ще победят. (...)* *България в момента има нужда от отговорно правителство².*

Отговорността или **безотговорността** често са свързани със **спешни мерки**, които трябва да бъдат приети: *Затова ние предприехме едни спешни мерки, за да бъдат мобилизирани всичките онези организации по места, които разполагат с такава техника, и срещу заплащане по договор да въвеждат тази информация³; В програмната декларация се казваше, че ще се свика тристранната комисия за съгласуване на интересите и ще се вземат спешни мерки за по-безболезнено преминаване на зимния период⁴; Така че аз смятам, че Вие можете да направите, господин министър-председател, нещо в тази насока, за да могат да се вземат спешни мерки до тези шест-седем години, които Вие казахте и които аз смятам, че могат да се съкратят на три-четири, нещо да може да се направи спешно в строителство⁵.*

В последните години много активно в публичната реч се употребяват два глагола и производните от тях отглаголни съществителни имена. Глаголите са **стартира** и **финализира**. Статистиката към 2015 г. показва, че при търсене на резултати в сайта на НС срещу глагола **стартирам** излизат **1279** резултата, а срещу **финализирам** – **498**. Наблюденията на С. Турмакова показват, че ако се стесни кръгът на търсене, като се вземе например формата за бъдеще време – **ще стартира** и **ще финализира**, отново се забелязва голяма разлика между стойностите – съответно 193 на 10 резултата (Turmakova 2013). По това може да се съди според авторката, че в Парламента често **стартират** или **се обявяват бъдещи намерения за започване на проекти** и т.н., но обратният процес е по-рядко обсъждан, тъй като е и по-рядко реализиран. Употребата на **стартирам** и **на финализирам** е не само част от проблема за клишето, но и проблем, свързан с лексиката, за която в българския език има точни съответствия: **започвам** и **приключвам/свършвам**:

Нека да припомним, че проблемът с неосигурените български граждани е заложен още със стартирането на здравоосигурителната система през...⁶.

Лексемата **ресурси** също е честа съставка на клишетата в българската политическа реч. Изборът на това клише е свързан с неговата универсалност, всяко нещо е възможно да бъде наречено „ресурс“ – от финансови средства до човешки същества: *Предвижда се да бъде приложен координиран, интегриран подход, който би позволил обединяване на ресурси: финансови, човешки, материални при постигането на общи цели в политиката за интеграцията на ромите⁷.*

Лексемата **приоритет(и)** е също много често употребявана в политическата реч, а от нея се пренася и в други сфери, най-осезаема от които е журналистическата реч. Създава се усещането, че всичко в държавата е приоритет. Особено се засилва употребата на тази лексема по време на предизборна надпревара и всеки от кандидатите говори за приоритетите в своята програма. Всяко нещо, за което политиците говорят, е част от основните и/или националните приоритети. Около това клише често се организират и други

словесни шаблони, което го превръща в устойчиво съчетание, което може да бъде определено и като **политически фразеологизъм**: *Имаме приоритети, приети с консенсус*⁸. *Досега в Закона за устройство на държавния бюджет имаше подреждане, както и Закона за конкретните години за държавния бюджет от гледна точка на конкретизацията на съответните приоритети*⁹. *Защото приоритетите, тоест парите, които трябваше да отидат за задоволяване на неотложни, насящи, приоритетни нужди, бяха насочени към други нужди, които са също важни, но не толкова важни, колкото приоритетните*¹⁰.

Не на последно място в системата от клиширани думи и изрази в българската политическа реч стои лексемата **визия**. При нея се стига дори до някои неадекватни употреби, при това в речта на един от президентите на Република България, който казва, че Левски е визията на България. С подобна неуместна употреба може да се сравни само една фраза на министърката на икономиката, която говореше, че по времето на ГЕРБ **се случват** най-много магистрали.

В речта на политиките **визията** се представя в ролята на едно от важните условия за водене на политика, основополагащ принцип за вземане на решения по държавните въпроси. Липсата на визия, на ясна визия е едно от честите обвинения, които си разменят парламентаристите. Това клише, както отбелязва С. Турмакова, се съчетава често с прилагателното „ясен“ (146 резултата) и като че ли това е най-честата му комбинация с тази част на речта. От друга страна, често се среща в конструкции с предлога „за“ (395 резултата) като например визия за развитие (87 резултата): *Това зависи и от Европейската комисия по околна среда. Ако те проявят необходимата визия и готовност за това, то ще стане*¹¹; *Законът за регионално развитие със своето съдържание изразява необходимостта от ясна визия на държавата...*¹²; *Тези пристанища са направени за това. Те са изградени с държавна политика и с държавна визия*¹³.

Лексемата **стратегия** също се нарежда сред най-често срещаните лексеми в българската политическа реч. Думата е от чужд произход Това е поредната дума в речта на българските политици, чийто произход е чужд. Често срещани са комбинирани конструкции от типа **ясна стратегия** и **стратегия за развитие**: *Ние ще продължим нашата стратегия и нашата политика на мирен преход и граждански мир, на национално съгласие и единение, на преминаване към демократично общество и социална пазарна икономика не по балкански, а по европейски стандарти*¹⁴. *Трябва да признаем, че в България преходът досега се провежда без ясна национална стратегия и без ясно формулирани приоритети*¹⁵.

Като неуместна употреба в клиширани изрази може да се посочи и употребата на думата **мониторинг**. С тази чужда дума обикновено се назовава наблюдение на екран, но това значение се разширява и днес думата се използва

за всякакъв вид наблюдение. В лекарските съсловия думата се използва по-скоро с терминологичното си значение, докато в политическата реч назовава всеки процес, свързан с наблюдение.

В заключение, всяко време си има своите типични клишета, които ясно свидетелстват за спецификата на дадения период, защото чрез клишето се разбира утвърдената и най-разпространената представа за времето. Българските и румънските политици използват новия език на Европейския парламент като средство за приобщаване към ЕС и като знак за съзвучие в комуникацията. Клишетата в политическата реч са граматически верни конструкции, които обаче са лишени от типичната за езика нюансираност, която е различна в сферите, които онагледява. Голяма част от употребяваните клишета се използват не само за да стоят добре политическите послания в очите на българския народ, но и за да се нагнетят напрежение, омраза и недоверие към опозицията. Ето защо немалка част от тези клишета са формулирани като упреци (*липса на прозрачност, задкулисие, популизъм, националпопулизъм, липсата на конкретика*). Лексемата **конкретика**, която политиките и в двете страни използват **вместо конкретност**, е навлязла в българския език от руския език, където обаче се използва с шеговито значение. Подобна некоректна употреба се наблюдава и при лексемата **експертиза**. *Експертизата* е писмен документ, а качеството, което притежават специалистите, се нарича *експертност*.

Клишето, както всяка речева изява, има свое място в процеса на общуване между хората, което, както при всяка жива и динамично развиваща се система, каквато е езикът, води често до свръх- и зло(употреби). В държавните институции има утвърдени речеви клишета, които подпомагат работата на служителите и са свързани със спецификата на дейностите, извършвани в различните области. В политическата реч обаче се търси въздействието на информацията и затова често клишираните употреби звучат монотонно и вяло; създават усещането за липса на информативност и на реална отговорност. А всичко това е само стъпка преди голямото разминаване между думи и действия в българската и в румънската политическа реч.

Благодарности. Това изследване е финансирано от Европейския съюз – NextGenerationEU, чрез Националния план за възстановяване и устойчивост на Република България, проект SUMMIT BG-RRP-2.004-0008-C01 чрез пътуване до Румъния в периода 20.07.2023 г. – 03.08.2023 г.

БЕЛЕЖКИ

1. Маргарита Попова; 22.04.14; news.bg.
2. Даниел Вълчев; 31.10.14; труд.бг.
3. Георги Стоянов – стенограма на НС, 02.10.1992.

4. Константин Аджаров – стенограма на НС, 19.02.1993.
5. Георги Петров – стенограма на НС, 02.04.1993.
6. Сергей Станишев – стенограма на НС, 28.03.2008.
7. Бойко Борисов – стенограма на НС, 22.10.2010.
8. Иван Иванов – стенограма на НС, 20.06.1997.
9. Руси Статков – стенограма на НС, 02.12.1998.
10. Йордан Цонев – стенограма на НС, 30.07.1999.
11. Христо Иванов – стенограма на НС, 22.02.2001.
12. Нина Радева – стенограма на НС, 15.05.2003.
13. Михаил Миков – стенограма на НС, 10.03.2004.
14. Александър Лилов – стенограма на НС, 07.07.1992.
15. Христо Иванов – стенограма на НС, 12.10.1994.
16. Георгиев, Б. Новият казионен език. 08.07.2013; <http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=52&WorkID=12955&Level=1>.
17. Стоянов, Р. Политически език и политическо говорене (България 1989-2010); http://ebox.nbu.bg/mk10/index2.php?id=ne2/a/9.%20Rosen_Stoyanov_red.htm#2.
18. Чоролеева, М. „Езикова мода“ и процесите на развитие и обогатяване на лексиката, стр. 26-27; <http://www.tksi.org/SUB/papers/1-1/1-1-3.pdf>.

ЛИТЕРАТУРА

- БРЕЗИНСКИ, Ст., 1966. *Езиковият шаблон*. София: Наука и изкуство.
- ВИНОГРАДОВ, В., 1938. *Современный русский язык*. Москва: УЧПЕДГИЗ.
- ВИНОКУР, Г., 1929. *Култура языка*. Москва: Федерация.
- КАНЕВ Д.; НИКОЛОВ, И.; КАНЕВА, Л., 2012. *Политическа комуникация и предизборни кампании*. София: Фондация „Фридрих Еберт“, бюро България.
- МИЛАНОВ, ВЛ.; СТАЛЯНОВА, Н., 2012. *Езикови портрети на българските политици (част първа)*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- МИЛАНОВ, ВЛ.; СТАЛЯНОВА, Н., 2014. *Езикови портрети на българските политици и журналисти (част втора)*. София: Парадигма.
- РАДЕВА, В., 2012. *Български тълковен речник*. София: Изток – Запад.
- РОЗЕНТАЛЪ, Д.; ТЕЛЕНКОВА, М., 1976. *Словарь-справочник лингвистических терминов*. Москва: Просвещение.
- СЕНКЕВИЧ, М., 1976. *Стилистика научной речи и литературное редактирование научных произведений*. Москва: Высшая школа.

- ТУРМАКОВА, С., 2016. *Клишетата в политическата реч*. Магистърска теза, защитена в МП „Лингвистика“. София.
- ЧАКЪРОВА, КР.; КОСТОВА, П., 1999. *Феноменът стилистична грешка*. Пловдив: Марица.

REFERENCES

- BREZINSKI, S., 1966. *Ezikoviyat shablon*. Sofia: Nauka i izkustvo. [in Bulgarian].
- CHAKAROVA, K.; KOSTOVA, P., 1999. *Fenomenat stilistichna greshka*. Plovdiv: Maritsa. [in Bulgarian].
- KANEV D.; NIKOLOV, I.; KANEVA, L., 2012. *Politicheska komunikatsiya i predizborni kampanii*. Sofia: Fondatsiya Fridrih Ebert, byuro Bulgaria. [in Bulgarian].
- MILANOV, VL.; STALYANOVA, N., 2012. *Ezikovi portreti na balgarskite polititsi (chast parva)*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“. [in Bulgarian].
- MILANOV, VL.; STALYANOVA, N., 2014. *Ezikovi portreti na balgarskite polititsi i zhurnalisti (chast vtora)*. Sofia: Paradigma. [in Bulgarian].
- RADEVA, V., 2012. *Balgarski talkoven rechnik*. Sofia: Iztok – Zapad. [in Bulgarian].
- ROZENTAL, D.; TELENKOVA, M., 1976. *Slovary-spravochnik lingvisticheskikh terminov*. Moskva: Prosveshtenie. [in Russian].
- SENKEVICH, M., 1976. *Stilistika nauchnoy rechi i literaturnoe redaktirovanie nauchnykh proizvedeniy*. Moskva: Vaysshaya shkola. [in Russian].
- TURMAKOVA, S., 2013. *Klishetata v politicheskata rech*. Magistarska teza, zashtitena v MP „Lingvistika“. Sofia. [in Bulgarian].
- VINOGRADOV, V., 1938. *Sovremennyy russkiy yazyk*. Moskva: UCHPEDGIZ. [in Russian].
- VINOKUR, G., 1929. *Kulytura yazayka*. Moskva: Federatsiya. [in Russian].

OBSERVATIONS ON THE USE OF CLICHÉS IN BULGARIAN AND ROMANIAN PUBLIC SPEECH

Abstract. The article examines the use of clichéd expressions in the political speech in Bulgaria and Romania. Basic theoretical concepts about the essence of the cliché as semantics and as a structure are analyzed. Linguists' views on the differences and similarities between stamp, cliché and pattern are presented. On the basis of excerpted material from the public speech in the two Balkan countries, conclusions are drawn related to the use of the cliché in the political speech which is more specific than its use in other spheres of communication. In public political speech, the cliché develops some additional specifics, subject to the pragmatics of political communication. The discrepancy between the political speech expressed through clichés and the reality it names and creates is considered a particular problem. The article supports the idea that this is one of the reasons why the cliché has become a convenient speech strategy in political speech, because this is how correct grammatical constructions are created which, however, are often devoid of content power or convey the content of the statement unconvincingly and without stylistic coloring. It is also possible to hypothesize that all these features of the cliché make it a convenient communication strategy and part of the political jargon in both countries.

Keywords: public speaking; communication and manipulation; desemanticisation; cliché; template

✉ **Dr. Vladislav Milanov, Assoc. Prof.**

ORCID iD: 0000-0002-8920-5621

Faculty of Slavic Studies

Sofia University

15, Tzar Osvoboditel Blvd.

Sofia, Bulgaria

E-mail: vladislavmilanov77@abv.bg